

การบังคับใช้กฎหมายในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมของประเทศไทย: ศึกษากรณีมรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมในเขตภาคกลาง

ฟ้าใส สามารถ¹ พิมุก สุศีลสัมพันธ์²

¹อาจารย์ ดร. สาขาวิชาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

Email: ¹phasai.s@rmutr.ac.th, ²pimuk.sus@rmutr.ac.th

วันที่รับบทความ: 12 มกราคม 2564

วันที่ขอบทความ: 28 กุมภาพันธ์ 2565

วันที่ตอบบทความ: 1 มีนาคม 2565

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทยในปัจจุบัน 2) ศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดจากการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทย และ 3) หาข้อเสนอแนะในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทย โดยกำหนดระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาจากเอกสารและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้มีส่วนได้เสีย ซึ่งแบ่งออกเป็นสองกลุ่มได้แก่ ผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้กฎหมาย และผู้แทนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในเขตภาคกลาง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดราชบุรีและจังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่าก่อนที่จะพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 จะมีผลบังคับใช้ ได้มีการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาแล้วจำนวน 318 รายการ เมื่อพระราชบัญญัติมีผลบังคับใช้จนถึงปัจจุบัน มีการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพิ่มมาในปี 2561 และ 2562 รวมจำนวน 36 รายการ บางรายการได้รับการขึ้นบัญชีระดับจังหวัด แต่ไม่ได้รับการขึ้นบัญชีระดับชาติ ทั้งนี้ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นบัญชีแล้ว จะได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมเห็นสมควรภายใต้กรอบงบประมาณที่ได้รับการจัดสรรในแต่ละปี การที่กฎหมายกำหนดให้มีคณะกรรมการในระดับจังหวัด ระดับกรุงเทพมหานคร และระดับชาติ มีผลทำให้การพิจารณาขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีความล่าช้า และไม่ได้ช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จึงมีข้อเสนอแนะให้มีการแก้ไข พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบจากการมีคณะกรรมการ 3 ระดับ เหลือเพียงระดับชาติเพียงระดับเดียว และกำหนดให้มีระบบพี่เลี้ยงผ่านสถาบันอุดมศึกษาใน

พื้นที่ที่มีการเรียนการสอนด้านวัฒนธรรม เพื่อผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง อันจะเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้เป็นที่มาของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003

คำสำคัญ: กฎหมาย อนุรักษ์ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

The Enforcement of law on the Conservation of the Cultural Heritage in Thailand: A Case Study of the Cultural Heritage in the Central Region

Phasai Samart¹, Pimuk Suseensumpun²

¹Lecturer of the General Education Program, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Rattanakosin

²Assistant Professor Dr. of the General Education Program, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Rattanakosin
Email: ¹phasai.s@mutr.ac.th, ²pimuk.sus@mutr.ac.th

Received: January 12, 2021

Revised: February 28, 2022

Accepted: March 4, 2022

Abstract

This research aimed to 1) study the current laws related to the promotion and conservation of Thailand's intangible cultural heritage, 2) study problems arising from the enforcement of laws related to the promotion and conservation of Thailand's intangible cultural heritage, and 3) find recommendations in developing laws related to the promotion and conservation of Thailand's intangible cultural heritage. The research was conducted using the qualitative methodology through the researching of information from relevant documents and in-depth interviews with stakeholders, which comprised two groups; representatives from government agencies involved with the law enforcement and representatives in charge of the intangible cultural heritage of the central region of Thailand in Phra Nakhon Si Ayutthaya Ratchaburi and Phetchaburi Province. The research found that before the Promotion and Preservation of Intangible Cultural

Heritage Act B.E. 2559 (2016) came into force, 318 items had been registered on the intangible cultural heritage list of Thailand. After the Act had come into force until now, 36 additional items were registered on the intangible cultural heritage list in 2018 and 2019. Some items were registered at the provincial level but were not nationally registered. The registered intangible cultural heritages, as a result, will be promoted and supported financially in terms of the annually allocated budget for carrying out activities and projects as deemed appropriate by the Department of Culture Promotion. As the laws stipulate a requirement that the registration of the intangible cultural heritage list must be under the review of the appointed committees from 3 levels, i.e., provincial, the Bangkok Metropolitan Administration, and national, there are delays in the reviewing of the registration of items onto the intangible cultural heritage list. Moreover, it has also prevented the participation of the community in promoting and preserving the intangible cultural heritage. The research recommended the amendment of the Promotion and Preservation of Intangible Cultural Heritage Act B.E. 2559 (2016). The reviewing committees coming from 3 levels should be adjusted to only one level. In addition, the higher education institutions offering cultural studies should set up a mentor system to encourage actual community participation, which contributes to the implementation in conforming to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage 2003.

Keywords: Law, Conservation, Cultural Heritage

บทนำ

ปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความเติบโตทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กระแสวัฒนธรรมและค่านิยมแบบตะวันตกที่หลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็ว และอื่นๆ ซึ่งรวมเรียกว่า กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมของสังคมไทยโดยรวม มีผลทำให้ค่านิยม ประเพณี และความเชื่อดั้งเดิม เปลี่ยนแปลงไป

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของแต่ละประเทศมีความสำคัญในแง่ของการบันทึกเรื่องราวในอดีต และความเป็นมาของชนชาติ โดยที่ในปัจจุบันนี้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของไทย มีอยู่จำนวน 7 แขนงด้วยกัน ได้แก่ ศิลปะการแสดง งานช่างฝีมือดั้งเดิม วรรณกรรมพื้นบ้าน กีฬาภูมิปัญญาไทย แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล รวมทั้งภาษา (จำแนกโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม) จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าว ทำให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้รับผลกระทบตามไปด้วย รัฐบาลจึงได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ด้วยการตราพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม 2559 เป็นต้นมา ทั้งนี้คำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 หมายความว่า “ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติหรือทักษะ ทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน”

นอกจากนี้ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 (Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage A.D. 2003) ตั้งแต่วันที่ 10 กันยายน 2559 และลงนามรับรองกฎบัตรอาเซียน (ASEAN CHARTER) ในการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 13 เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2550 ณ ประเทศสิงคโปร์ ทำให้ประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio - Cultural Community - ASCC) ซึ่งมุ่งหวังให้ประชากรอาเซียนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทางสังคม มีการพัฒนาในทุกๆ ด้าน และมีสังคมแบบเอื้ออาทร โดยจะมีแผนงานสร้างความร่วมมือ 6 ด้าน คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน และการลดช่องว่างทางการพัฒนาเศรษฐกิจ วัตถุประสงค์หลักของกฎบัตรอาเซียนด้านวัฒนธรรมคือการส่งเสริมอัตลักษณ์ของอาเซียน โดยเคารพความหลากหลาย และอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม จากการเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และการลงนามในกฎบัตรอาเซียน ซึ่งถือเป็นความตกลงระหว่างประเทศส่งผลให้ประเทศไทยต้องกำหนดนโยบายและกฎหมายที่สอดคล้องกับความตกลงในเรื่องต่าง ๆ ที่กำหนดในอนุสัญญา และกฎบัตรอาเซียน ซึ่งหมายถึงการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งนี้กฎหมายเหล่านั้นจะต้องเหมาะสมกับสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทยด้วย

จังหวัดในเขตภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งมีอยู่จำนวน 22 จังหวัด แทบทุกจังหวัดมีร่องรอยของอารยธรรมที่งดงาม และมีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ในแขนงต่างๆ มากมาย อาทิ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดลพบุรี จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดอื่นๆ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรต้องมีการศึกษาถึงการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบันของไทย โดยศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียในเขตพื้นที่ภาคกลาง ซึ่งมีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอยู่เป็นจำนวนมาก เพื่อหาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะอันจะนำไปสู่การพัฒนากฎหมายของประเทศไทยให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสถานการณ์และรองรับกฎหมายระหว่างประเทศที่ประเทศไทยเป็นสมาชิก และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทยในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาที่เกิดจากการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทย
3. เพื่อหาข้อเสนอแนะในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-dept interview) ผู้มีส่วนได้เสีย โดยการทบทวนแนวความคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายในการคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในประเทศไทย ปัญหาอุปสรรค และการบังคับใช้กฎหมาย ต่อจากนั้นได้สัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้เสีย โดยผู้วิจัยได้แบ่งผู้มีส่วนได้เสียออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 และผู้แทนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นบัญชีระดับชาติ ทั้งนี้เนื่องจากจังหวัดในภาคกลางมีถึง 22 จังหวัด ผู้วิจัยจึงได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากบัญชีมรดกทางวัฒนธรรมระดับชาติในสาขาที่แตกต่างกันเพื่อให้เกิดความหลากหลาย ทั้งนี้มีมรดกทางวัฒนธรรมของหลายจังหวัดที่ซ้ำกัน จึงได้เลือกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดราชบุรี และจังหวัดเพชรบุรี เป็นตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้

ผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ผลการศึกษาจากเอกสาร 2) ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยมีรายละเอียดดังนี้

ผลการศึกษาจากเอกสาร พบว่าประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 ตั้งแต่วันที่ 10 กันยายน 2559 ปัจจุบันไทยได้ขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในบัญชี RL แล้ว 2 รายการ ได้แก่ โขน (ขึ้นทะเบียนเมื่อปี 2561) และนวดไทย (ขึ้นทะเบียนในปี 2562) การเข้าเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาฯ ส่งผลให้ประเทศไทยต้องบัญญัติกฎหมายภายในให้อนุวัติการให้เป็นไปตามอนุสัญญาดังกล่าว ซึ่งมีเจตนารมณ์ที่เป็นสากล และความห่วงใยร่วมกันในอันที่จะสงวนรักษา มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ ซึ่งประเทศไทยได้มีการบัญญัติพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 ขึ้นมาบังคับใช้ โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้ เป็นลักษณะของการกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการ โดยมีหลักการและเหตุผลที่ให้ความสำคัญต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมว่าเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ ส่งเสริม ปลูกฝัง และสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าวได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ บางครั้งมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางที่บิดเบือนหรือไม่เหมาะสมและอาจเป็นเหตุให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านั้นต้องเสื่อมสูญไปอย่างน่าเสียดาย จึงสมควรจัดให้มีการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป (หมายเหตุทำยราชกิจจานุเบกษา เล่ม 133 ตอนที่ 19 ก วันที่ 1 มีนาคม 2559) โดยมีสาระสำคัญในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. คำนิยามที่สำคัญ

“มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” หมายความว่า ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติ หรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน

“ชุมชน” หมายความว่า กลุ่มคนกลุ่มเดียวหรือหลายกลุ่ม ที่มีความรู้ มีการประพฤติปฏิบัติ สืบทอดหรือมีส่วนร่วมในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนั้น

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

2. ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้กำหนดไว้ ได้แก่ วรรณกรรม
พื้นบ้านและภาษา ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล
ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม การเล่นพื้นบ้าน
กีฬาพื้นบ้านแล และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว และลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

3. กำหนดให้มีคณะกรรมการจำนวน 3 ระดับ ได้แก่

3.1) คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
ตามมาตรา 5 ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 10 และสามารถแต่งตั้งคณะอนุกรรมการกลั่น
กรองที่ประกอบด้วยผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญตามลักษณะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
ในมาตรา 4 เพื่อทำหน้าที่พิจารณาให้ความเห็นทางวิชาการเพื่อประกอบการพิจารณาขึ้น
บัญชีภูมิปัญญา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแก่คณะกรรมการได้ ตามมาตรา 12

3.2) คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
กรุงเทพมหานคร ตามมาตรา 14 ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 16

3.3) คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
ประจำจังหวัด ตามมาตรา 15 ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 16

4) การดำเนินงาน

เมื่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
กรุงเทพมหานคร หรือคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
ประจำจังหวัด พิจารณาแล้ว เห็นสมควรให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการใดได้รับ
การขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เสนอมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการ
นั้นต่อกรมส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อเสนอคณะกรรมการพิจารณา ตามมาตรา 20 และตาม
ที่พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 มาตรา
10 (3) (4) (5) (6) และ (8) ให้อำนาจคณะกรรมการ ออกประกาศ ระเบียบ ต่าง ๆ
ที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบัน ได้มีประกาศและระเบียบออกมามากับใช้จำนวน 5 ฉบับ ได้แก่ ประกาศ
คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง การกำหนดลักษณะ
ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560 ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและรักษา
มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์การจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญา
ทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560 ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทาง
วัฒนธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์การดำเนินงานของคณะอนุกรรมการกลั่นกรอง พ.ศ. 2560
ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์
การพิจารณาคัดเลือกรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อขึ้นบัญชีมรดก
ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560 และระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดก

ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์และมาตรการเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560

อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 พบว่า ในส่วนของมาตรการอื่นๆ เพื่อสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ นั้น ได้กำหนดให้แต่ละรัฐภาคีต้องพยายามที่จะ 1) กำหนดใช้นโยบายทั่วไปที่มุ่งส่งเสริมบทบาทของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในสังคม และเพื่อรวมการสงวนรักษามรดกดังกล่าวไว้ในแผนงานของโครงการต่างๆ 2) มอบหมายหรือจัดตั้งองค์กรที่มีความสามารถหนึ่งองค์กรหรือมากกว่านั้น เพื่อสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่อยู่ในอาณาเขตของตน 3) สนับสนุนให้เกิดการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคนิค และศิลปะ รวมทั้งระเบียบวิธีวิจัย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ และ 4) กำหนดใช้มาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสม ทั้งนี้ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 ได้กำหนดกลไกของการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยหากคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร หรือคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้ว เห็นสมควรให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการใดได้รับการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เสนอมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการนั้นต่อกรมส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อเสนอคณะกรรมการพิจารณาต่อไป

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยได้แบ่งผู้มีส่วนได้เสียออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 และผู้แทนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นบัญชีระดับชาติ

ผลการสัมภาษณ์ผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง พบว่าในส่วนของ การนำกฎหมายทั้งในระดับพระราชบัญญัติ ประกาศและระเบียบที่เกี่ยวข้องมาบังคับใช้ ในระดับชาติ ปัจจุบันได้มีการแต่งตั้ง “คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” ตามมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 เรียบร้อยแล้ว แต่ตั้งแต่เลขานุการคณะกรรมการฯ ท่านปัจจุบันมารับตำแหน่ง ในปี พ.ศ. 2562 ยังไม่มีการประชุมคณะกรรมการฯ เนื่องจากเพิ่งมีคำสั่งแต่งตั้งกรรมการชุดใหม่มา (เนื่องจากชุดแรกของ พรบ.หมตวาระ) และติดช่วงสถานการณ์โควิด-19 จึงยังไม่ได้มีการประชุมในปีงบประมาณนี้ แต่ที่ทราบคือตั้งแต่มี พรบ.บังคับใช้ ได้มีการประชุมในปีงบประมาณ 2561 และ 2562 มาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้คณะกรรมการฯ ได้ใช้แผนการ

ส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ด้วยการกำหนดโครงการลงในแผนปฏิบัติราชการประจำปีของส่วนราชการ ทั้งในระดับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม และระดับวัฒนธรรมจังหวัด นอกจากนี้ คณะกรรมการฯ ได้มีการออกประกาศเกี่ยวกับการกำหนดลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามมาตรา 4 วรรคสอง แห่ง พรบ.ส่งเสริมฯ โดยกำหนดดังนี้

1. วรรณกรรมพื้นบ้านแบ่งเป็น 7 ประเภท ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน บทร้องพื้นบ้าน บทสวดหรือบทกล่าวนิพธีกรรม สำนวน ภาษิต ปริศนาคำทาย และตำรา

2. ภาษา แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาล้าน ภาษาชาติพันธุ์ และภาษาสัญลักษณ์

3. ศิลปะการแสดง แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ดนตรีและเพลงร้อง และ นาฏศิลป์และการละคร

4. แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณีและเทศกาล แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ มารยาท และประเพณี

5. ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ อาหารและโภชนาการ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านไทย โหราศาสตร์ และดาราศาสตร์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ ชัยภูมิและการตั้งถิ่นฐาน

6. งานช่างฝีมือดั้งเดิม แบ่งออกเป็น 9 ประเภท ได้แก่ ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องหนัง เครื่องประดับ และงานช่างฝีมือดั้งเดิมที่ไม่สามารถจัดอยู่ใน 8 ประเภทข้างต้น

7. การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้านและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ การเล่นพื้นบ้าน เกมพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ทั้งนี้ คณะกรรมการฯ ได้มอบหมายให้คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดก

ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานครและคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด ดำเนินการร่วมกับชุมชน สสำรวจมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล ดังนี้

- 1) ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- 2) รายละเอียดโดยสังเขปเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- 3) พื้นที่ปฏิบัติของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- 4) ผู้ที่ถือปฏิบัติและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- 5) สถานการณ์คงอยู่ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

หลังจากนั้นให้ดำเนินการส่งให้กับกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เพื่อดำเนินการต่อไป ในส่วนของคณะกรรมการกลั่นกรองนั้น มีหน้าที่ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้อง และพิจารณาให้ความเห็นทางวิชาการตามเกณฑ์ทั่วไป และตามหลักเกณฑ์แต่ละลักษณะ ที่ได้กำหนดไว้ในระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่องหลักเกณฑ์การดำเนินงานของคณะกรรมการกลั่นกรอง พ.ศ. 2560 โดยตั้งแต่พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 มีผลบังคับใช้ มีการขอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และมีการให้ความเห็นชอบในปีงบประมาณ 2561 จำนวน 18 รายการ ในปีงบประมาณ 2562 จำนวน 18 รายการ

ทั้งนี้ แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมที่จะขอรับการส่งเสริมและรักษาต้องมีวัตถุประสงค์อย่างใด อย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง ดังนี้

1. การถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะผ่านการศึกษา ในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย

2. การศึกษาวิจัย การจำแนก การรวบรวมจัดเก็บข้อมูล การจัดทำฐานข้อมูล รวมถึงการศึกษาวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ เทคนิคและศิลปะ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริม และรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

3. การอนุรักษ์หรือการรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยการ เคารพต่อจารีตประเพณีของชุมชน โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพ แวดล้อมของชุมชน

4. การส่งเสริมเพื่อให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีการปฏิบัติอย่างแพร่หลาย การพัฒนาต่อยอด การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การประกาศเชิดชูเกียรติชุมชน กลุ่มคน บุคคล องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ทำคุณประโยชน์เกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

5. การฟื้นฟูเพื่อให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เสี่ยงต่อการสูญหายยังคงอยู่ และผู้ขอรับการส่งเสริมและรักษาอาจเป็นบุคคลธรรมดา นิติบุคคล ที่มีคุณสมบัติตาม ข้อ 7 หรือกลุ่มคน ชุมชน หรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีส่วนร่วมในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม นั้น ทั้งนี้ ตามระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์และมาตรการเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560

อย่างไรก็ตาม พบว่ายังคงมีปัญหาหรืออุปสรรคจากการบังคับใช้ พรบ. ส่งเสริมฯ ในประเด็นที่กำหนดให้มีคณะกรรมการระดับจังหวัด เพื่อลงไม่มีส่วนร่วมกับชุมชนให้ มากขึ้น อาจเป็นอุปสรรคในการที่ชุมชนต้องรอให้คณะกรรมการระดับจังหวัดดำเนินการ

หากให้ชุมชนสามารถยื่นขอขึ้นบัญชีเองแบบก่อนมีพระราชบัญญัติฯ แต่เพิ่มกลไกการให้คำปรึกษาผ่านหน่วยงานสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ ในลักษณะระบบที่เสี่ยง อาจทำให้มีการขอขึ้นบัญชีที่เป็นความยินยอมและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริงมากขึ้น

ผลการสัมภาษณ์ผู้แทนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นบัญชีระดับชาติ พบว่าทุกท่านตอบในลักษณะเดียวกันว่า ได้รับการสืบทอดงานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาจากบรรพบุรุษ และการเห็นครูช่างในอดีตทำงานเหล่านี้ รู้สึกว่าชอบจึงได้เรียนรู้ และสอบถามเพิ่มเติมจากครูช่างจนท่านไว้วางใจให้ทำงานเอง และตรวจสอบตีพิมพ์ จนสามารถทำเองได้ โดยไม่ทราบว่าจะงานภูมิปัญญาที่ตนปฏิบัติอยู่นั้น ได้เสนอขอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปเมื่อใด เพราะจังหวัดอื่นก็มีงานลักษณะเดียวกับตน แต่มีเจ้าหน้าที่ของวัฒนธรรมจังหวัด ได้มาหาบ่อยครั้ง มาสอบถามขอข้อมูลในงานที่ปฏิบัติ รวมถึงประวัติศาสตร์ ที่มาของงานเท่าที่ตนทราบ ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ไม่ได้บอกให้นำข้อมูลไปขึ้นบัญชีอะไร แต่มาช่วงหลังๆ มีเจ้าหน้าที่บอกว่า งานภูมิปัญญาที่ปฏิบัติอยู่นั้น ได้รับการขึ้นบัญชีเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแล้ว ก็รู้สึกดีใจ ในส่วนของการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังนั้น ส่วนใหญ่มักได้รับเชิญจากโรงเรียนประถมแควบ้าน ให้ไปช่วยสอนนักเรียนเป็นประจำ หรือเป็นลักษณะของการได้รับเชิญไปแสดง หรือสาธิตในงานศิลปวัฒนธรรมต่างๆ ทั้งที่โรงเรียน หรือส่วนราชการอื่นในจังหวัดจัดขึ้น การขอรับการส่งเสริมนั้น จะต้องมีกรเขียนโครงการขึ้นไปตามรอบปีงบประมาณทางราชการ ตามที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมกำหนดประกาศ ซึ่งทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดได้แจ้งให้ทราบทุกครั้ง แต่ไม่มีความรู้ในการเขียนขอรับการสนับสนุน จึงไม่เคยได้เสนอขอ

เนื่องจากมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีความเป็นไปได้ที่จะขาดช่วงขาดตอนของคนสืบทอด ควรเร่งในการเผยแพร่และสืบทอดให้กับคนรุ่นหลัง โดยวิธีการในการส่งเสริมควรจะง่ายๆ ให้ประชาชนหรือชุมชนเข้าถึงได้ง่ายกว่านี้ ลดระเบียบพิธีรีตองให้น้อยลง แต่ทั้งนี้ ค่อนข้างชื่นชมการทำงานของวัฒนธรรมจังหวัด ที่เข้ามาหาช่างภูมิปัญญาบ่อยครั้ง มาบอกทุกครั้งที่มีโครงการดี ๆ แต่ด้วยกฎ กติกา ในการยื่นขอเสนอ จึงไม่สามารถเข้าถึงได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Dept interview) ผู้มีส่วนได้เสียทั้งสองกลุ่มแล้ว พบว่า มีประเด็นที่ควรพิจารณาและอภิปรายผล ตามวัตถุประสงค์การศึกษา ดังนี้

1. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทยในปัจจุบัน ได้แก่ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 โดยพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นลักษณะของการกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการ ผ่านกลไกของคณะกรรมการระดับชาติ ระดับกรุงเทพมหานคร และระดับจังหวัด ได้แก่

1.1 คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามมาตรา 5 ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 10 และสามารถแต่งตั้งคณะอนุกรรมการกลั่นกรองที่ประกอบด้วยผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญตามลักษณะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในมาตรา 4 เพื่อทำหน้าที่พิจารณาให้ความเห็นทางวิชาการเพื่อประกอบการพิจารณาขึ้นบัญชีภูมิปัญญาามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแก่คณะกรรมการได้ ตามมาตรา 12

1.2 คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร ตามมาตรา 14 ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 16

1.3 คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด ตามมาตรา 15 ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา 16

2. สภาพปัญหาที่เกิดจากการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทย พบว่า มี 4 ประเด็นหลัก คือ

2.1 หน่วยงานที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลภารกิจ

ตามที่ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 ครบทุกชุดแล้วนั้น ในทางปฏิบัติ คณะกรรมการฯ ระดับจังหวัดจะพิจารณามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตามที่ฝ่ายเลขานุการนำเสนอ ซึ่งฝ่ายเลขานุการจะใช้วิธีการลงไปพบปะ พูดคุยกับชุมชนที่มีภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อจัดทำเอกสารตามที่ประกาศ และระเบียบของคณะกรรมการฯ ระดับชาติ กำหนดประกาศออกมา ซึ่งจะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนนี้ เมื่อคณะกรรมการฯ ระดับจังหวัดให้ความเห็นชอบแล้ว จึงนำเสนอกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ซึ่งทางกรมฯ จะนำเข้าคณะอนุกรรมการวิชาการฯ แต่ละด้าน เพื่อพิจารณากลั่นกรอง หากเอกสารไม่ครบถ้วน หรือพิจารณาแล้วไม่ตรงตามลักษณะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่เสนอขึ้นมา จะมีมติให้ทางจังหวัดนำกลับไปทบทวน เพื่อจัดทำมาใหม่ และหากคณะอนุกรรมการวิชาการฯ พิจารณาเห็นชอบ ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการฯ ระดับชาติ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม) จะนำเสนอคณะกรรมการฯ ระดับชาติ เพื่อพิจารณาขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อไป

ประเด็นนี้ในทางปฏิบัติ มีปัญหาคือ งานส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นงานที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ฝากให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดดำเนินการ ไม่เป็นภารกิจหลักของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด การมีคณะกรรมการฯ หลายชุด ทำให้กระบวนการพิจารณาใช้เวลานานเกินความจำเป็น

2.2 การเสนอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตามที่ได้นำเสนอกระบวนการทำงานของคณะกรรมการฯ ระดับจังหวัด ในประเด็นที่ 1 แล้ว จะเห็นได้ว่าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแต่ละจังหวัด ได้พยายามดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายและเป็นไปภายใต้กรอบของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 เมื่อสอบถามจากชุมชน ก็พบว่าได้มีการลงไปพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลกับชุมชนจริงจิงทุกพื้นที่ แต่ทางเจ้าหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการจัดทำเอกสารต่าง ๆ ให้ จึงย้อนกลับไปยังประเด็นปัญหาในข้อ 1 ที่บุคลากรของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด อาจยังไม่มีความพร้อมเพียงพอ ทั้งด้านจำนวนบุคลากร และองค์ความรู้ ประสบการณ์ของบุคลากร

ทั้งนี้มีการเสนอให้เพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพิจารณาคัดเลือกการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยมีกรรมการซึ่งเป็นผู้แทนชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนซึ่งได้ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแล้วนั้น เพื่อให้ชุมชนซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์หรือเป็นผู้สืบทอดงานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตระหนักถึงความสำคัญ และมีส่วนร่วมมากขึ้น

2.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ปัจจุบันนี้มีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหลายงาน ที่มีแหล่งกำเนิดจากหลายจังหวัด อาจด้วยเหตุผลทางความหลากหลายของชาติพันธุ์ ที่มีการอพยพไปตั้งรกรากยังจังหวัดต่าง ๆ จึงทำให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมทับซ้อนกันหลายจังหวัด และมีการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมตลอดเวลา ในหลายประเทศมีการกำหนดพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน เพื่อตัดปัญหาเรื่องผลประโยชน์ในการต่อ ยอดเชิงพาณิชย์ทับซ้อนกัน อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยเน้นการรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้คงอยู่คู่กับคนไทย การกำหนดเช่นนั้น อาจยังไม่จำเป็น เพียงแต่อาจมีการรณรงค์ให้คนในชุมชนที่มีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีความตระหนัก ห่วงแหน และภาคภูมิใจในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และมีส่วนร่วมในการส่งเสริมร่วมกับส่วนราชการมากขึ้น

2.4 การส่งเสริมและสนับสนุนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีการขึ้นบัญชีแล้ว

ในปีงบประมาณ 2561 มีการสนับสนุนโครงการส่งเสริมและรักษามรดก
ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จำนวน 10 โครงการ ได้แก่

1) อนุรักษ์และพัฒนาปลากัดพื้นบ้านโดยชมรมอนุรักษ์และพัฒนาปลา
กัดพื้นบ้าน

2) อนุรักษ์และสืบสาน หุ่นกระบอกไทยโดยบ้านตุ๊กกะตุ่น หุ่นกระบอก
ไทย

3) ละครชาตรีนางเลิ้ง โดยบ้านศิลปะนางเลิ้ง ชุมชนวัดสุนทรธรรมทาน

4) การเล่นกลองبانอในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยชุมชนเครือข่าย
บานอ จังหวัดนราธิวาส

5) อนุรักษ์และสืบสานเพลงพื้นบ้านสุพรรณบุรี โดยชุมชนอนุรักษ์เพลง
พื้นบ้าน โรงเรียนบางลี่วิทยา

6) เพาะกล้าพันธุ์เก่งเพลงพื้นบ้าน โดยกองส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

7) อุเทนถวายอนุรักษ์และฟื้นฟูชุมชน โดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชม
งคลตะวันออก วิทยาเขตอุเทนถวาย

8) ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งสกลนคร โดยเทศบาลนครสกลนคร

9) สืบสานโนราโรงครูท่าแค โดยเทศบาลตำบลท่าแค

10) อนุรักษ์สืบสานหนังประมอทัย โดยองค์การบริหารส่วนตำบลโพ
ทัน ในปีงบประมาณ 2562 มีการสนับสนุนโครงการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทาง
วัฒนธรรม จำนวน 10 โครงการ ได้แก่

1) การจัดการองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการเล่น
สะบ้าบ่อน

2) การพัฒนาเรือนฟอคง เรือนโคราช ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาติพันธุ์ไทโคราช

3) คชศาสตร์ชาวกาย หรือคชศาสตร์กายอาเซียน

4) งานประเพณีแข่งโพน-ลากพระ

5) งานประเพณีแห่พระแข่งเรือขึ้นโขนชิงธง มรดกวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำ
หลังสวน

6) ปักเครื่องโขนละคร

7) เพาะต้นกล้าวัฒนธรรม

8) ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว (คมาศตราสร้างชาติ ศิลปะศาสตร์

สร้างคน)

วารสารมนุษย์กับสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
Journal of Man and Society Faculty of Humanities and Social Sciences

- 9) สืบสานวิถีวัฒนธรรมลือและการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 10) หนึ่งใหญ่วัดบ้านดอน

3. ข้อเสนอแนะในการพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทย

จากการศึกษาเอกสารกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของประเทศไทย พบว่า การที่พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 กำหนดรูปแบบการบริหารจัดการโดยให้อำนาจคณะกรรมการ 3 ระดับ ในการออกประกาศ ข้อบังคับ ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทำให้มีความคล่องตัวในการทำงานดี หากแต่ควรกำหนดหน่วยงานที่รองรับงานเลขานุการให้ชัดเจน มิใช่เป็นงานฝากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด รวมทั้งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้มีส่วนได้เสียทั้งสองกลุ่ม พบว่า ด้วยปัญหางบประมาณในการส่งเสริมที่มีจำนวนจำกัด และปัญหาการเข้าถึงการส่งเสริมของชุมชนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทำให้มีจำนวนกิจกรรมหรือโครงการที่ได้รับการส่งเสริมเป็นจำนวนไม่มาก จึงควรส่งเสริมและกำหนดให้มีการจัดสรรงบประมาณด้านนี้ให้มากขึ้น ทั้งนี้ผ่านหน่วยงานที่เสนอให้มีการกำหนดในกฎหมายให้ชัดเจน ทั้งนี้ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 มีความสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 เป็นอย่างดี

บทสรุป

เนื่องจากประเทศไทยมีความผูกพันที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามกฎหมายทั้งในระดับระหว่างประเทศและในประเทศ โดยประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 ตั้งแต่วันที่ 10 กันยายน 2559 ส่งผลให้ประเทศไทยต้องปฏิบัติตามกฎหมายภายในให้อนุวัติการให้เป็นไปตามอนุสัญญาฉบับดังกล่าว ซึ่งมีเจตนารมณ์ที่เป็นสากล และความหวังใยร่วมกันในอันที่จะสงวนรักษา มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมนุษยชาติ โดยในปัจจุบันประเทศไทยได้มีการบัญญัติพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 ขึ้นมาบังคับใช้ ทั้งนี้พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นลักษณะของการกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการ โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการจำนวน 3 ระดับ ได้แก่

- 1) คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- 2) คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

กรุงเทพมหานคร

3) คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด

เมื่อคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร หรือคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้ว เห็นสมควรให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการใดได้รับการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้เสนอมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการนั้นต่อกรมส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อเสนอมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมรายการตามมาตรา 20 และปัจจุบันคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมได้ออกประกาศและระเบียบดังนี้

1) ประกาศคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง การกำหนดลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

2) ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์การจัดทำรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560

3) ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์การดำเนินงานของคณะอนุกรรมการกลั่นกรอง พ.ศ. 2560

4) ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกรายการเบื้องต้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560

5) ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง หลักเกณฑ์และมาตรการเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560

ทั้งนี้ ปัจจุบันได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการครบทุกชุดแล้ว หากแต่มีปัญหาคือ การมีคณะกรรมการส่งเสริม ฯ หลายชุด ทำให้กระบวนการเสนอขอขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ใช้เวลาค่อนข้างมาก อีกทั้งงานส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นงานที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรม ฝากให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดดำเนินการ ไม่เป็นภารกิจหลักของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด การมีคณะกรรมการ ฯ หลายชุด ทำให้กระบวนการพิจารณาใช้เวลามากเกินความจำเป็น และด้วยปัญหางบประมาณในการส่งเสริมที่มีจำนวนจำกัด และปัญหาการเข้าถึงการส่งเสริมของชุมชนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทำให้มีจำนวนกิจกรรมหรือโครงการที่ได้รับการส่งเสริมเป็นจำนวนไม่มาก

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. ควรเพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพิจารณาคัดเลือกการขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยมีกรรมการซึ่งเป็นผู้แทนชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากชุมชนซึ่งได้ขึ้นบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแล้วนั้น เพื่อให้ชุมชนซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์หรือเป็นผู้สืบทอดงานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตระหนักถึงความสำคัญและมีส่วนร่วมมากขึ้น

2. ควรมีการรณรงค์ให้คนในชุมชนที่มีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีความตระหนัก ห่วงแทน และภาคภูมิใจในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และมีส่วนร่วมในการส่งเสริมร่วมกับส่วนราชการมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559. (2559).

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 133 ตอนที่ 19 ก. หน้า 1.

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ.2003

(Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage A.D.2003).

.....